

С. В. Гришко

*Вінницький державний педагогічний
університет ім. М. Коцюбинського
gryshko245@gmail.com*

ЗНАЧЕННЯ ЛІСОСМУГ ДЛЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИАЗОВСЬКОГО СТЕПУ

Постановка проблеми. Вивчення ролі лісосмуг в умовах зростаючого антропогенного впливу на лісомеліоративні насадження має не лише теоретичне, а й практичне значення, тому що від стану лісосмуг залежить стійкість степових ландшафтів, характер та інтенсивність процесів, які в них протікають.

Після заселення південних земель України розпочаті спроби покращення мікроклімату сухого степу та урізноманітнення його ландшафту шляхом створення невеликих ділянок лісових насаджень, пізніше – полезахисних смуг на сільськогосподарських землях. До 40-х рр. ХХ ст. у створенні лісосмуг зацікавленості і єдиної системи не було, оскільки в них не бачили необхідності. Були поодинокі спроби захистити власні землі від шкідливого впливу вітру шляхом обсаджування їх лісосмугами.

Починаючи з 1948 р. набувають розмаху лісовпорядні та лісокультурні роботи у степу, пов'язані в першу чергу зі створенням полезахисних лісосмуг. Широке впровадження механізації сільського господарства, сучасної техніки, сприяло розширенню посівних площ, більш інтенсивному прояву ерозійних процесів, які почали проявлятися на поверхні ґрунту внаслідок його обробітку. Вивчення лісосмуг агролісомеліоративною наукою здійснювалося з метою встановлення їх позитивної ролі для сільського господарства і довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лісосмуги вивчали: В.В. Докучаєв, Г.Ф. Морозов, Г.М. Висоцький, В.О. Бодров, А.В. Альбенський, М.П. Анучин, Г.Г. Данілов, Б.В. Карузін, В.І. Коптєв, М.М. Милосердов, Є.С. Павловський, П.С. Пастернак, О.І. Пилипенко, М.М. Свалов, Я.А. Смалько, В.Ю. Юхновський та ін.

Мета: дослідити вітрозахисне, водорегулююче, ґрунтозахисне, рекультивацийне та естетичне значення лісосмуг для функціонування Приазовського степу.

Виклад основного матеріалу. Лісосмуга – це лісові насадження (лісові культури) на рівнинах, сільськогосподарських землях по межі полів і на схилах до 1,5-2° з метою підвищення врожайності сільськогосподарських культур та покращення на прилеглих полях мікроклімату, снігозатримання, боротьби з дефляцією та збереження і покращення родючості ґрунтів.

В залежності від призначення виділяють такі типи захисних лісосмуг [1]:

□ полезахисні лісосмуги (захист полів від шкідливих вітрів, суховіїв, пилових бур; снігозатримання та регуляція поверхневого стоку);

- прияружно-балкові лісосмуги (боротьба з ерозією ґрунтів);
- берегозахисні лісосмуги (берегами річок, ставків і водоймищ з метою закріплення їх берегів);
- придорожні лісосмуги (вітрозахисна та естетична роль).

Захисні лісонасадження різного функціонального призначення є важливим елементом екологічної мережі Приазов'я. Це – охоронні насадження на схилах степових балок, ярів, крутих берегів річок, прибережні захисні смуги, насадження водоохоронних зон, рекультиваційні насадження на місцях кар'єрів, сміттєзвалищ, деградованих та забруднених земель, захисні придорожні смуги.

Лісосмуги виконують вітрозахисну, водорегулюючу, ґрунтозахисну, рекультиваційну та естетичну функцію.

Вітрозахисна функція лісосмуг полягає у пом'якшенні негативного впливу вітрів суховіїв і пилових бур, зменшуючи цим контрастність температурних показників і покращуючи мікроклімат території, а також запобігаючи видуванню родючого шару ґрунту.

Водорегулююча функція сприяє нормалізації поверхневого стоку, зниженню ерозії ґрунтів, захисту сільськогосподарських культур від несприятливих природних явищ. Лісосмуги відіграють значну роль у водному балансі степів, сприяючи посиленню колообігу вологи, перетворенню поверхневого стоку в підземний, забезпечуючи рівномірне снігонакопичення.

Лісосмуги є невід'ємною частиною контурно-меліоративної організації території в умовах складного рельєфу, виконуючи ґрунтозахисну (протиерозійну) функцію. Їх створення пов'язано з необхідністю, у комплексі з іншими протиерозійними заходами, запобігання змиву й розмиву ґрунту, зарегулювання та безпечного скидання надлишку талих і дощових вод, а також із потребою фіксації на місцевості контурних меж сівозмінних масивів, меж полів та робочих ділянок.

Рекультиваційне значення лісосмуг направлене на закріплення ґрунтів в місцях кар'єрів, сміттєзвалищ, деградованих та забруднених земель з метою запобігання ерозійних процесів.

Лісосмуги наділені естетичною функцією, так як вони прикрашають безлісі простори Приазов'я, урізноманітнюючи степовий ландшафт та даючи притулок представникам мисливської фауни.

Виконання лісосмугами усіх перерахованих функцій можливо лише завдяки підтриманню їх у належному стані. Численні дослідження в галузі захисного лісорозведення доводять, що лісові смуги оптимальних конструкцій повинні мати основні риси і елементи лісового біоценозу: займати певну площу (бути допустимо вузькими), мати високозімкнений головний намет і розвинутий другий ярус, підлісок та лісову підстилку. Оптимальними (у загальних рисах) є вузькі лісові смуги (ширина до 10-15 м) з помірною середньою ажурністю (10-20%) і вітропроникністю (30-50%) [2]. Серед основних вимог до захисних насаджень – біологічна стійкість та висока полезахисна ефективність у будь-яку пору року, що залежить від їх конструкції.

Після розпаду СРСР відновлення і збереження лісосмуг практично не проводиться. Догляд відбувається лише за пришляховими смугами. Така ситуація пояснюється тим, що колгоспи і радгоспи зруйновані, а нові землевласники не звертають уваги на захист орендованих земель. Відсутній контроль і з боку держави, так як не вистачає коштів для збереження і відновлення лісосмуг. Збільшилися випадки знищення полезахисних лісосмуг шляхом навмисних підпалів і вирубок. Усе разом підсилює дію таких несприятливих природних явищ і процесів у степах як ерозія і зсуви ґрунтів, пилові бурі, порушення водяного стоку, температурного режиму тощо.

Висновки. Зараз потрібна раціональна організація лісового господарства та проведення лісовпорядних робіт, які повинні окреслити подальші шляхи і методи догляду за лісосмугами. Нове лісовпорядкування повинно проводитися комплексно за чіткими інструкціями, які передбачали б більш глибоке вивчення природничо-історичних умов лісових масивів і місцевого досвіду ведення лісового господарства.

Список використаних джерел:

1. Константинов А.Р., Струзер Л.Р. Лесные полосы и урожай /А.Р. Константинов, Л.Р. Струзер. – 2-е изд. – Л.: Гидрометеиздат, 1974. – 216 с.
2. Ситник О.С. Лісівничі особливості та полезахисна роль лісових смуг різних конструкцій в умовах Правобережного Лісостепу; автореф. дис... канд. с.-г. наук: 06.03.01 /Ситник Олександр Сергійович; Нац. аграр. ун-т. – К., 2005. – 18 с.